

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

СТАНОВИЩЕ

**Политики за стимулиране за догонващ икономически растеж
на България**

(разработено по собствена инициатива)

**София
декември 2024**

В Плана за дейността на Икономическия и социален съвет (ИСС) за 2024 г. е включено за разработване становище на тема: „Политики за стимулиране за догонващ икономически растеж на България“.

Разработването на становището бе разпределено на Комисията по икономическа политика (КИП).

За докладчици бяха определени Мария Минчева – член на ИСС от група I, и Любослав Костов – член на ИСС от група II, а за външни експерти – Щерьо Ножаров и Петър Мишев.

На две заседания на КИП, проведени на 29.10. и 26.11.2024 г., бе приет проекта на становището.

На своята пленарна сесия, проведена на 19 декември 2024 г., Икономическият и социален съвет прие настоящото становище.

1. ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

- 1.1. ИСС смята, че политиките за формиране на догонващ икономически растеж трябва да са във фокуса на изпълнителната и законодателната власт. България трябва систематично да работи за подобряването на позиционирането си по всички ключови индикатори, с които се измерва конкурентоспособността на българската икономика, в т.ч.: производителност на труда, иновации, дял на завършилите висше образование в STEM специалности, дигитална трансформация на икономиката, способност за привличане на преки чуждестранни инвестиции, публичните капиталови разходи като % от БВП, въглероден интензитет на икономиката, енергиен интензитет на индустрията, подобряване на институционалната среда и условията за правене на бизнес.
- 1.2. ИСС препоръчва чрез държавния бюджет да бъде стимулирана инвестиционна активност, насочена към структурна промяна на икономиката, а не само към обезпечаване на текущото функциониране на обществените системи. Основата на високите доходи трябва да бъде догонващият икономически растеж, създадената добавена стойност и нейното ефективно и справедливо разпределяне и преразпределяне, стимулирането на сектори с производства с висока добавена стойност, водещи и до увеличена производителност. Нискотехнологичното ниво на икономиката, нейният висок енергиен и въглероден интензитет показват, че липсва достатъчно усилие за трансформационна промяна на структурата на българския БВП. В тази връзка устойчивата индустриална политика, основана на най-добрите налични технологии, е крайгълният камък, който е гарант за възможността да се трансформират индустриалните сектори и техните вериги за доставка така, че да станат конкурентноспособни.
- 1.3. Според ИСС България **не се възползва добре от европейските финансови инструменти от типа на NextGenerationEU**, които предоставят финансиране при добри условия за стимулиране или трансформиране на икономиката. Това се случва както на етап програмиране, така и на етап изпълнение и отчитане. Необходимо е изграждане на необходимия капацитет в публичната администрация за по-висока ефективност за работа с такива инструменти.
- 1.4. ИСС препоръчва провеждането на **фискални реформи, насочени към повишаването на ефективността на разходите чрез подобряване на управлението на публичните финанси** (напр. обсъждане и въвеждане на програмен формат на бюджетиране), повишаване на ефективността на публичните инвестиции, намаляване на „сивата икономика“, усъвършенстване на пенсионната система, подобряване на ефективността на държавните предприятия (за да се предотврати възможността за натрупване на условни задължения). Необходима е висока прозрачност на управлението на КФП (консолидирана фискална програма), със специално внимание към разходването на публичните капиталови разходи, фокусиране върху открития способ на процедури за възлагане на обществени поръчки, подобряване на ефективността на работата с фондове на ЕС.

Необходим е адекватен механизъм за провеждане на политика по доходите в общественения сектор, отчитащ нивото на дигитализация на публичните услуги и постигнатите резултати.

- 1.5. Според ИСС са необходими дългосрочни, широкообхватни структурни реформи, в т.ч. политики за:
- i) технологично обновяване, увеличаване на заетостта (и ограничаване на темпа на свиване на активната работна сила) и производителността на труда,
 - ii) увеличаване на брутните частни вътрешни инвестиции и преките чуждестранни инвестиции,
 - iii) подобряване на конкурентоспособността и по-нататъшно интегриране на българските фирми в глобалните и регионалните вериги за създаване на стойност и насърчаване на експортния потенциал;
 - iv) обвързване на научните изследвания с потребностите на реалната икономика;
 - v) укрепване на капацитета на публичната администрация, в т.ч. и за увеличаване на проектна готовност и привличане на инвестиции на национално, регионално и местно равнище, както и намаляване на административната тежест;
 - vi) подобряване на връзката между бизнеса и образованието с цел обезпечаване на нуждите от работна сила със съответните умения, включително стимули при инвестиции от предприятията в обучение и квалификация.
- 1.6. Необходими са политики за подобряване на управлението на публичния сектор¹, прозрачността на управлението, справянето с корупцията, подобряването на рамката на борбата срещу изпирането на пари, инвестирането в инфраструктура и човешки капитал, подкрепата на зеления преход при запазване на сигурността на енергийните доставки.
- 1.7. Според ИСС **публичните инвестиции не трябва да се насочват само в инфраструктура, но и към подобряване на качеството на човешкия капитал.** При намаляваща активна работна сила един от ключовите начини да се компенсират дефицитите на пазара на труда е да се увеличи качеството на компетентностите на работната сила. Това може да стане чрез подобрене на качеството на българското образование на всички нива.
- 1.8. Също така **публичните инвестиции трябва да бъдат фокусирани в проекти с дългосрочно значение:** транспортни мрежи, дигитална инфраструктура, трансформация на енергийната система в условията на зелен преход, насърчаване на иновациите в условията на силно навлизане в икономиката на изкуствения интелект (AI), насърчаване на конкурентоспособността на икономиката в условията на глобални вериги на доставки.
- 1.9. Според ИСС **отрицателният търговски баланс в последните пет години показва необходимост от промяна на структурата на БВП.** Необходимостта от стимулиране на нетния експорт изисква увеличение на високотехнологичните и секторите с висока добавена стойност в икономиката. Ефективното усвояване на

¹ Годишните доклади за състоянието на администрацията не водят до съществени предложения за мерки за по-висока ефективност.

средствата от ЕС и присъединяването към Евророната, ОИСР и Шенген може да подпомогнат този процес, но не е достатъчно. Изисква се подкрепа и от националния бюджет, както и институционална подкрепа. Фискалната политика да се провежда с оглед покриването на критериите за членство. ИСС за пореден път призовава за ускоряване на процеса на присъединяване на България към Евророната.

- 1.10. Според ИСС България не развива капацитет за **кръгова икономика** в достатъчна степен. Тя все още е държавата с най-висок процент генерирани и депонирани отпадъци. Развитието на капацитет за кръгова икономика може да помогне на икономиката с достъп до необходими суровини, като гарантира сигурността на техните доставки при устойчиви цени. Необходимите мерки са свързани със стимулирането на инвестициите в тази посока и премахване на административните пречки.
- 1.11. ИСС препоръчва **стимулиране на привличането на високотехнологични публично-частни инвестиции (ПЧИ) чрез развитие на научноизследователска инфраструктура**. Въвеждане на фискални облекчения за (стартиращи) високотехнологични компании могат да доведат до пренос на технологии (например намаляване на данъчната основа, ускорени амортизации и др.).
- 1.12. ИСС подчертава, че ключов елемент при провеждането на политика по догонващ икономически растеж е определянето на приоритетни за нашата страна отрасли, които да бъдат „двигателите“ за бъдещото развитие. На практика, липсата на устойчива стратегия по отношение на структуроопределящите сегменти на българската икономика, би дало като резултат постоянно изоставане от средноевропейските нива на стопанско развитие.
- 1.13. ИСС напомня, че публикуваните през настоящата година два доклада – „Бъдещето на европейската конкурентност“ на Марио Драги (бивш президент на ЕЦБ) и „Повече от пазар“ на Енрико Лета предоставят на страните членки (включително и на България) „пътна карта“ за **развитие на устойчива и конкурентна икономика през следващите години**. В тази връзка, основният фокус трябва да е върху повишаването на инвестиционните нива, които са реалната предпоставката за догонващ икономически растеж. Задължителното условие за осъществяването му са съществената публична подкрепа (в т.ч. капиталовата програма на страната) и инициативите на частния сектор.

2. ВЪВЕДЕНИЕ

2.1. Визия за модели, насочени към догонващ икономически растеж

- 2.1.1. Догонващият икономически растеж се възприема като процес на икономическа конвергенция, при който българската икономика се стреми да се сближи със средното ниво на развитие на икономиките в Евророната. Процесът на реална конвергенция не приключва с приемането на една държава за член на Евророната.

Той е постоянен и следва да води до състояние на устойчивост във всички сфери на стопанския живот – икономически растеж, производителност, доходи, ниво на цените и т.н.

- 2.1.2. Икономическата криза от 2008 – 2010 г. и последвалата дефлация в ЕС показаха, че сред основните фактори, които оказват влияние върху нивото на „бета“ – конвергенцията, са, както следва: институционалната среда, структурна устойчивост (structural rigidities), устойчив растеж на производителността и политики за справяне с високата динамика на цените на активите.²
- 2.1.3. Други условия за постигане на реална конвергенция според ЕЦБ са: макроикономическа стабилност и по-специално фискална политика; висока степен на гъвкавост на производството и пазарите на труда; благоприятни условия за ефективно използване на капитала и труда в икономиката, подпомагащи растежа на общата факторна производителност (ОФП); икономическа интеграция в рамките на Евророната; и по-активно използване на инструментите на националната политика за предотвратяване на циклите на бум – срив на цените на активите и кредита.³
- 2.1.4. Според МВФ важни предпоставки за конвергенцията, освен нивата на растеж на БВП на сравняваните страни, са и синхронизиране на бизнес циклите, както и възможностите за икономическо коопериране (интегриране).⁴
- 2.1.5. Според актуалната научна литература страните от Евророната трябва да базират своите стратегии за растеж на: фискалната консолидация, увеличаването на износа, регулирането на използването на публичните инвестиции и подобряването на качеството на човешкия капитал, особено във висшето образование.⁵ Доколкото България се стреми за членство в Евророната, тя следва да се стреми към същите цели.
- 2.1.6. Моделът на интензивен икономически растеж се различава от модела на екстензивен икономически растеж по това, че е независим от експлоатацията на ресурси, които винаги са оскъдни.⁶ Той разчита не на количествена, а на качествена промяна на производствената база, която е основана на инвестиции в иновации и високо качество на човешкия капитал. По този начин този модел може да компенсира свиването на размера на активната работна сила с нейното по-

² Real convergence in the euro area: evidence, theory and policy implications. ECB Economic Bulletin, Issue 5/2015 – Article

https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eb201505_article01.en.pdf

³ Real convergence in the euro area: evidence, theory and policy implications. ECB Economic Bulletin, Issue 5/2015 – Article

https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eb201505_article01.en.pdf

⁴ WORLD ECONOMY: Convergence, Interdependence, and Divergence – Finance & Development September 2012

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2012/09/pdf/dervis.pdf>

⁵ Pegkas, P., Staikouras, C., & Tsamadias, C. (2020). On the determinants of economic growth: Empirical evidence from the Eurozone countries. *International Area Studies Review*, 23(2), 210-229. <https://doi.org/10.1177/2233865920912588>

⁶ Barro, R., Sala-i-Martin, X. *Economic growth*, The MIT Press, Cambridge, 2004, pp. 4 – 7;

качествено образование.⁷ Това изисква високо ниво на развитие на образователната и научната система във всяка една държава.

- 2.1.7. Основен фактор на икономическия растеж е външното търсене, т.е. нетният износ.⁸ Влияние оказват степента на отвореност на икономиката, делът на високотехнологичния износ, на ПЧИ и структурата на вноса и износа.
- 2.1.8. Според научната литература две категории с равно влияние – потреблението на домакинствата и сборното увеличение на частните инвестиции и нетния экспорт^{9,10} въздействат на икономическия растеж. Това означава, че за да се постигне оптимален (догонващ) икономически растеж, разходите в българската икономика трябва да бъдат насочени поравно и еднакво както към увеличение на потреблението на домакинствата, така и към стимулиране на инвестициите на фирмите (което да стимулира и нетния износ). Всеки дисбаланс би отдалечил България от икономически растеж, основан на достигане на потенциалния БВП.
- 2.1.9. Изхождането за това каква трябва да е дадена политика, за да реализира догонващ растеж, трябва да стъпва на спецификата на икономиката в конкретната страна и структурата на единния вътрешен пазар. В тази връзка следва да се отчитат данните по елементи на БВП, показващи, че в рамките на българското стопанство потреблението е двигателят за това реално нарастване¹¹. Според ИСС, с оглед достигане на потенциала на БВП, е необходим фокус и към иновациите и инвестициите във фирмите и свързаните с това политики, в т.ч. насочени към увеличаване на броя на патентите, привличане и задържане на таланти.
- 2.1.10. Икономическата теория застъпва идеята, че съществените нива на инвестиции, както и благоприятна бизнес среда са също така ключови фактори при провеждането на политика за догонващ растеж. Тук следва да се отчете и ролята на доходите с оглед стимулиране на вътрешното търсене.

2.2. Силни и слаби страни на българската икономическа политика. Рискове

- 2.2.1. Според ИСС сред силните страни на българска икономика са: тенденцията към ниска ефективна данъчна тежест при преките данъци, ниско ниво на държавен дълг, европейски транспортни коридори, преминаващи през България, членство в ЕС (достъп до европейско финансиране) и стабилен кредитен рейтинг, стабилна национална валута (действащ Паричен съвет (валутен борд) и кандидатстване за членство в Еврозоната);

⁷ Romer, P. The Origins of Endogenous Growth. // The Journal of Economic Perspectives, Vol. 8, No. 1. (Winter, 1994), pp. 3 – 22.

⁸ Lewer, J., Van den Berg, H., How Large is International Trade's Effect on Economic Growth? – Surveys in Economic Growth: Theory and Empirics. George, D. et al. ed. Blackwell Publishing Ltd. Oxford 2004 p. 139.

⁹ Стефанов, Г. (2012). Детерминанти на икономическия растеж в България. *Алманах Научни изследвания*, 16(16), 44 – 66.

¹⁰ Увеличението на потреблението на домакинствата с 1 лев води до увеличение на БВП с 1,29 лева (коэф. 1.291329). Сборното увеличение на частните инвестиции и нетния экспорт с 1 лев също води до увеличение на БВП с 1,29 лева (коэф. 0.577354 + 0.720638).

¹¹ Динамиката през последните няколко години показва, че между 57% и 60% от БВП се дължи на крайното потребление на домакинствата. Това се потвърждава и от тримесечните макроикономически прогнози на ЕК.

2.2.2. Сред слабите страни на българската икономика могат да се посочат: нисък иновационен капацитет (10 пъти по-нисък брой патенти спрямо средния за ЕС, класирани в най-ниската категория на Европейско табло за иновации), ниско ниво на ПЧИ спрямо държави членки на ЕС с конвергентен растеж, ниско ниво на частни инвестиции (нисък дял на брутообразуването на основен капитал спрямо средното за ЕС-27), висок енергиен и въглероден интензитет на икономиката, недостатъчно развит капиталов пазар, малък брой производства чиято верига на доставки завършва в България по отношение на техния краен продукт;

2.2.3. Основни външни рискове, пред които е изправена българската икономика, са геополитическият риск и протекционизмът. Геополитическият риск е свързан основно с военни конфликти, които се водят в близост до България или засягат регионални или глобални транспортни коридори и водят до увеличение на транзакционните разходи и нестабилност на цените. Протекционизмът е резултат от геополитическия риск, дигиталната трансформация и зеления преход, които тласкат отделни държави или групи от държави да започнат да прилагат мерки на протекционизъм с дългосрочен ефект. Друг възможен риск е нова глобална здравна пандемия заради ниската ефективност на българската здравна система. Според ИСС при правилно управление външните рискове могат представляват възможност за българската икономика.

2.2.4. Според ИСС има няколко основни вътрешни риска: негативната демографска тенденция, която оказва натиск върху социално-осигурителната система и свива размера на активната работна сила (което оказва влияние върху потенциалния БВП):

2.2.4.1. ниската ефективност на здравната и образователната система, неразвита линейна инфраструктура (лошо състояние на националната пътна и железопътна мрежа), общоевропейската тенденция на ниска производителност на труда, неефективна енергийна система, регионални дисбаланси (неравномерно икономическо развитие между отделните региони);

2.2.4.2. недостатъчното интегриране на българската икономика в европейски или глобални вериги на доставки представлява самостоятелен риск. Основната причина за него е ниското ниво на иновации в българската икономика, което не дава възможност за интегриране във веригите на доставки с висока добавена стойност, свързани с: цифрови технологии, генеративен ИИ, квантови технологии, роботика, космическа индустрия и високотехнологична фармацевтика¹²;

2.2.4.3. недостатъчно развитата финансова система, свързана с проекти на бизнеса – банковият сектор е доминиран от универсални банки, капиталовият пазар също е недостатъчно развит. Това води до ограничени възможности за набиране на финансов капитал за иновационните фирми да се разрастват и да увеличат мащаба

¹² Високият брой държавни висши училища и научни институти не води до достигане на средните нива на регистрирани патенти и иновации за ЕС-27, като връзките между висшите училища и бизнеса остават много слаби. Иновациите, които се регистрират, са предимно със среден до нисък интензитет и водят до изолиране на българската икономика от участие във високотехнологичния сегмент на веригите на доставки (т.нар. „среднотехнологичен капан“).

на иновационни „пробиви“. Липсват преки фискални стимули за високотехнологични инвестиции.

2.2.5. Самостоятелен риск представляват и високите разходи, свързани с целите на ЕС за „зелен енергиен преход“ и декарбонизация, които водят до съществени затруднения на енергоемките отрасли, които са структурни в българската икономика. Липсата на достатъчна диверсификация на източниците в енергийния микс също води до високи колебания в цените на енергията, което създава рискове за структурните енергоемки отрасли. Причините за това са бавната промяна на структурата на енергетиката, липсата на достатъчно бързо актуализиране на стратегическите документи, свързани с енергийния сектор, недостатъчните и забавени публични инвестиции за модернизиране на българската енергетика. Дори и при промяна на целите на ЕС за зелен енергиен преход, съвременните конкурентни тенденции за енергоемкост изискват намаляването на енергийния интензитет на българската икономика и подобряването на ефективността на енергийния сектор.

3. ФИСКАЛНА УСТОЙЧИВОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

- 3.1. В средносрочен план трябва да бъде следвана разумна фискална политика, за да се запазят буфери в бюджета предвид несигурната външна среда (усложнен геополитически риск), обективната вътрешна необходимост за повишаване на доходите (конвергенция на доходите) и нарастващите социални разходи. Повтарящите се бюджетни дефицити (на границата от 3%) при икономически растеж под потенциалния (под конвергентния от минимум 4%) могат да се възприемат като риск за устойчивостта на фискалната система¹³. Не трябва да се забравя, че част от публичните капиталови разходи в момента се финансират със средства от бюджета на ЕС, но в бъдеще, с неговото разширяване (очаквано 2030 г.) европейските фондове за България ще намалют.
- 3.2. Според ИСС натрупването на дълг би било оправдано, ако е насочено основно към инвестиции, планирани с висока възвръщаемост. Това изисква повишаване на ефективността на публичните разходи (планиране, обществени поръчки, измерване на ефективността, компетентност на публичната администрация, ниво на въвеждане на дигитални инструменти за управление на публичните проекти и публичните финанси.).
- 3.3. Важно е да се отчита, че засилването на геополитическите рискове може да доведе до рязко увеличаване на цените на суровините, храните и енергията, както и да намалява търсенето от основните външнотърговски партньори на български стоки и услуги. Тези процеси могат да увеличат инфлацията и да намалят икономическия растеж. Според ИСС ускореното членство на България в Еврозоната, Шенген и ОИСР имат потенциал да повишат доверието на инвеститорите в българската икономика и да стабилизируют паричната система.

¹³ https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/bulgaria/economic-forecast-bulgaria_en

- 3.4. Фискалната устойчивост на България може да се разглежда и в контекста на Маастрихтските критерии за дисциплина. В тази връзка, проследяването на динамиката на основните индикатори за дефицит и дълг през последните десет години е показателна. Данните разкриват, че осреднената стойност на отрицателното бюджетно салдо за нашата страна е 1,22%, при 2,62% средно за ЕС. По отношение на дълга ситуацията е сходна, а именно – средно-претеглената стойност на дълга за България е 23,7%, срещу 82,9% за Съюза. Тези числови параметри са показателен пример за различията във финансовата дисциплина между отделните представители на Общността, особено в контекста на „новите фискални правила“. Последните изискват от всички страни членки прилагането на конкретни планове, които да намалят съотношението дълг/БВП, без да се отчита различната степен на фискална дисциплина, която отделните държави са осъществявали през последните години. В тази връзка ИСС обръща внимание, че неравнопоставеността в третирането на отделните представители на Общността не трябва да бъде за сметка на спазващите правилата страни членки, каквато е случая на България.
- 3.5. Забавянето на присъединяването към Евроната влияе негативно на процеса по привличане на ПЧИ и ускоряване на брутните частни вътрешни инвестиции. То влияе негативно и на кредитния рейтинг на България, което има отношение към управлението на външния дълг. По-нататъшно забавяне на приемането на България в Евроната може да отслаби нейната инвестиционна привлекателност, да ускори миграционните процеси, да намали вътрешното търсене.
- 3.6. Ефективното здравеопазване има пряка връзка с неутрализирането на отрицателните миграционни процеси и повишаването на производителността на труда. Очакваната продължителност на живота е твърде ниска в сравнение със средното ниво от ЕС¹⁴. Според ИСС е необходимо плавно повишаване на публичните разходи за здравеопазване, политики, насочени към намаляване на доплащането от лични средства на осигурените лица, увеличаване на дейностите по профилактика, дигитализация на здравните услуги.

4. ИНТЕГРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА В ЕДИННИЯ ПАЗАР НА ЕС

- 4.1. Анализът на външнотърговските връзки на българската икономика показва фокусиране основно върху държавите от ЕС и най-близките регионални съседи, които не са членове на ЕС. На структурно ниво в тези връзки преобладава основно вносът, а износът е с ниска добавена стойност и част от вериги на доставки, които не водят до пренос на технологии или инвестиции, повишаващи конкурентоспособността на икономиката. Търговският баланс на България в рамките на единния пазар на ЕС трайно е отрицателна величина. Според ЕВРОСТАТ в периода 2007 – 2022г., само за една година (2022 г.) той е бил положителна величина.¹⁵

¹⁴ EUROSTAT (2022). Life expectancy by age and sex. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_MLEXPEC_custom_5619274/default/table?lang=en

¹⁵ Trade balance in million ECU/EURO [MIO_BAL_VAL] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intratrd_custom_13305687/default/table?lang=en

- 4.2. България почти е удвоила дела на износа си с общия пазар на ЕС спрямо годината на стартиране на членството си в ЕС (0,4% през 2007 г. до 0,7% през 2022 г.). Това обаче не е достатъчно, тъй като държави членки на ЕС със сходно население и територия, които са нови членки, имат много по-голям дял. Например Унгария има 2,7% експорт към общия пазар на ЕС през 2022 г., което е почти четири пъти над България (Share of exports by Member State (%)).¹⁶ Това показва необходимост от реструктуриране на износа към такъв с висока добавена стойност и стимулиране на инвестициите за тази цел.
- 4.3. Според Международния валутен фонд (МВФ) към 2024 г. България е специализирана в нискотехнологичен и трудоемък експорт, който се доближава до 70% от общия износ.¹⁷ Износът на България е относително диверсифициран, с по-високи дялове в химикалите, рафинираните горива, цветните метали, храните и машините. Въпреки, че се наблюдават в износа продукти, като някои машини и електрически съоръжения, технологичното ниво, измерено чрез Индекса на икономическата сложност, изостава от това на сходни държави за периода на последните двадесет години.¹⁸ Високотехнологичният износ е малко над 10%. Това още веднъж подчертава необходимостта от промяна на структурата на износа и подкрепа за инвестициите в тази насока.
- 4.4. Членството в Еврозоната би ускорило интеграционните процеси на българската икономика в ЕС, защото би премахнало транзакционните разходи и би повишило нетния експорт. То също така би довело до увеличение на кредитния рейтинг на България и би способствало за увеличение на инвестициите, вкл. ПЧИ.
- 4.5. Пълноправното членство на България в Шенген (Шенгенското пространство) ще задълбочи външноикономическата ни интеграция. То трябва да бъде съпътствано с дигитализация както на процесите на обработка на товари и митнически дейности, така и с хармонизирането на интелигентни транспортни системи и интермодални превози. Това ще увеличи интереса към транзитни товар потоци през българска територия и ще насърчи включването на български транспортни оператори в превозния процес. Пълноценното използване на бъдещото пълноправно членство на България в Шенген (Шенгенско пространство) включва развитие на вътрешноводния и железопътния транспорт. Към момента особено речният (вътрешноводен) транспорт не е модернизирал и не се използва пълноценно.
- 4.6. Присъединяването на България към ОИСР ще е следваща стъпка към нейната икономическа интеграция в ЕС, като има и значение за участието на страната в глобалния пазар. Повечето държави членки на ЕС са членки и на ОИСР. Но процесът на пълноценно участие на България в ОИСР изисква редица реформи, които трябва да бъдат проведени. Сред тях са подобряване на управлението на държавните

¹⁶ Share of exports by Member State (%) [CONT_EXP_EU]

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intratrd_custom_13305687/default/table?lang=en

¹⁷ МВФ. България в глобалните вериги на стойността: Увеличаване на интеграцията с ЕС. 13-юни-2024 г. линк:

<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/164/article-A003-en.xml>

¹⁸ МВФ. България в глобалните вериги на стойността: Увеличаване на интеграцията с ЕС. 13-юни-2024 г. линк:

<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/164/article-A003-en.xml>

предприятия, реформа в образователната система, инвестиции в транспортна и цифрова свързаност, насърчаване на колективното трудово договаряне и редица други.

- 4.7. Недостатъчно ефективното усвояване на средствата от фондовете на ЕС, както и на средствата по механизма Next Generation EU, е лош сигнал за развитието на пазарната структура на икономиката на България.
- 4.8. ПЧИ в България са основно от държави членки от ЕС и са концентрирани главно с сектора на финансовите услуги. Следва да бъде направен анализ каква е причината да няма интерес към ПЧИ в производствения сектор, което е една от причините за неговото ниско технологично ниво.
- 4.9. Транспортната свързаност е важна предпоставка за развитието на икономическата интеграция. Лошото състояние на линейната инфраструктура възпрепятства пълноценната икономическа интеграция на България в ЕС.

5. КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

Производителност на труда

- 5.1. Един от основните индикатори за измерване на конкурентоспособността на икономиката е **производителността на труда**. За България този индикатор е все още под 60% от средното за ЕС (по данни на МОТ, 2023).¹⁹ Като се вземе предвид, че производителността на капитала се отчита статистически с отделен индикатор, за стимулиране на производителността на труда следва да се подобри качеството на българското образование, с цел подобряване на уменията на работната сила, намаляване на дела на лицата, които нямат достъп до образование или рано напускат образователната система.

Иновации

- 5.2. Според Световната организация за интелектуална собственост през 2021 г. в България на 1 млн. човека население са регистрирани 67 патента. За сравнение, за ЕС-27 средното ниво е 938 патента на 1 млн. население.²⁰ Измерването на иновационния капацитет единствено чрез разходи за НИРД, както се прави статистически до момента, не дава обективна информация. Ниският брой патенти показва, че следва да се увеличи ефективността на контрола върху разходваните средства за НИРД в общественения сектор.
- 5.3. Иновативният потенциал на българската икономика може да бъде разгледан и чрез класирането на България в „Европейски иновационен индекс“, който се поддържа от Европейската комисия. В него през 2021 г. тя заема позиция на слаб иноватор („нововъзникващ иноватор“) с резултат от 49,66.²¹ Според ИСС са необходими

¹⁹ МОТ (2023). Статистика за производителността на труда. Линк:

<https://ilostat ilo.org/topics/labour-productivity/>

²⁰ WIPO (2022). WIPO IP Statistics Data Center. Линк: <https://www3.wipo.int/ipstats/key-search/indicator?tab=patent>

²¹ European Commission (2022). Summary Innovation Index. Линк: <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard/eis>

мерки, насочени към промяна на модела на финансиране на държавните висши училища и научни институти, обвързан в по-голяма степен от постигнатите научни резултати.

Дял (в %) на завършилите висше образование в STEM специалности

5.4. Делът (в %) на завършилите висше образование в STEM специалности – природни науки, технологии, инженерство и математика, от общия брой на завършилите висше образование през дадена академична година е друг индикатор за измерване на конкурентоспособността. По данни на ЮНЕСКО делът на завършилите висше образование в STEM специалности в България е 19,5%, при средно ниво за ЕС-27 от 23,8%.²² Това е допълнителен индикатор, че българското висше образование не е ориентирано към нуждите на бизнеса и не се обучават в достатъчна степен специалистите, от които има нужда икономиката.

Дигитална трансформация

5.5. Степента на дигитална трансформация е пряко свързана с нивото на иновации и инвестиции и също е индикатор за конкурентоспособност. Тя е представена от показателя: Интегриране на цифрови технологии (Стълб 3. От DESI), където България заема 26-а позиция.²³

Способност за привличане на ПЧИ

5.6. По данни на Световната банка за 2021 г., делът на ПЧИ от БВП в България е 2,5%. С два пъти по-високо ниво на ПЧИ за същата година са Румъния (4,1) и Литва (4,4). Хърватия е с три пъти по-високо ниво (6,8). Латвия (9,3) е с четири пъти, а Естония (19,8) е с десет пъти по-високо ниво на ПЧИ от България.²⁴ Според ИСС е необходим анализ на причините за ниското ниво на ПЧИ в България, както и на структурата на ПЧИ (защо се насочват главно в сектора на услугите).

Публичните капиталови разходи като % от БВП

5.7. Изграждането на транспортна и цифрова инфраструктура корелира положително с размера на ПЧИ. По данни на Европейската централна банка (ЕЦБ) България през 2021 г. има една от най-малките стойности по този показател (3,3%) в ЕС-27 и е много далеч от средното европейско ниво, което е 4,9%.^{25,26} Това е един от двигателите на

²² UNESCO (2022). Education Statistics in the UIS Database. Линк: <http://data.uis.unesco.org/#>

²³ European Commission (2022). Integration of digital technology (Score of 3. DESI). Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2022>

²⁴ World Bank (2022). World Development Indicators. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators>

²⁵ European Central Bank (2022). Capital expenditure. Линк: <https://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=9693746>

²⁶ Дела на публичните инвестиции от БВП в Румъния е 5,6%. Хърватия постига стойност от 6,3%. При балтийските държави, стойностите на публичните инвестиции съответно са: за Естония 6,1%, за Литва 3,7%, а за Латвия 5,5%. Франция и Германия имат стойности съответно от 5,3% и 4,4%.

т.нар. конвергентен (догонващ) икономически растеж за тези държави и обяснява защо България изостава в догонването на средните европейски нива.

Въглероден интензитет на икономиката

5.8. Въглеродният интензитет на икономиката като отношение на общи емисии парникови газове (хил. тона CO₂ еквивалент) на 1 млрд. евро БВП (по ППС) дава индикация за инвестициите, свързани със зеления преход, както и за ефективността на технологичните иновации в икономиката. По данни на Евростат общи емисии парникови газове (хил. тона CO₂ еквивалент) на 1 млрд. евро БВП (по ППС) за България са 344,5, при средното ниво за ЕС-27 – 228. Това означава, че емисиите на българската икономика са с около 35% по-високи от средното ниво за ЕС-27.^{27,28} Резултатите показват, че въглеродният интензитет на българската икономика е много висок, което в бъдеще ще бъде съществен недостатък при все по-строгите европейски и световни регулации, свързани с борбата с климатичните промени. Също така това показва неефективност на инвестициите и иновациите в нови технологии.

Енергиен интензитет на индустрията

5.9. Енергийният интензитет на индустрията чрез крайно енергийно потребление на индустриален сектор към единица БВП (TJ / БВП в млрд. евро (по ППС)) представя степента на иновативна трансформация на индустрията, която е функция на стимулите за инвестиции в сектора. Според Евростат показателят за България е 3,32 (TJ / БВП в млрд. евро (по ППС)). Средното ниво за ЕС-27 е 2,79, като България изостава значително от него. А показателят на Румъния (2,31), която се присъедини към ЕС заедно с България, вече е близък до показателите на Франция (2,61) и Германия (2,71).²⁹ Според ИСС високият енергиен интензитет на българската индустрия е сериозна пречка пред нейната конкурентоспособност. Следва да се стимулират инвестициите в неговото намаление.

6. ИНСТИТУЦИОНАЛНА СРЕДА И УСЛОВИЯ ЗА ПРАВЕНЕ НА БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ

6.1. ИСС отбелязва, че съществуват различни възможни характеристики за анализ на институционалната среда и условията за правене на бизнес. Световната банка (СБ) използва три групи показатели: качество на регулаторната рамка, качество на публичните услуги и оперативна ефективност (лекотата, с която фирмите прилагат или се справят с установената от държавата регулаторна рамка).³⁰ Според СБ през

²⁷ EUROSTAT (2022). Greenhouse gas emissions by source sector. Линк:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ENV_AIR_GGE_custom_6243721/default/table?lang=en

²⁸ Емисиите на Румъния (183,1) и Хърватия (234,4) са два пъти по-ниски от българските и са сравними с тези на Германия (233,2) и Франция (177,9).

²⁹ EUROSTAT (2022). Complete energy balances. Линк:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_BAL_C_custom_6248659/default/table?lang=en

³⁰ World Bank (2024). Business Ready (B-READY) 2024. <https://www.worldbank.org/en/businessready>

2024 г. рискови показатели за България са: (съдебно) разрешаване на спорове, пазарна конкуренция, (производство по) търговска несъстоятелност.

- 6.2. **Качеството на дигиталните публични услуги**, измерено чрез показател „цифрови обществени услуги (eGovernment Benchmark)“ е един от индикаторите, които могат да представят ефективността на държавното управление и влияе на условията за правене на бизнес.³¹ Целта е да се определи функционалността на т.нар. „електронно правителство“, което е свързано с ускоряване на времето, необходимо за предоставяне на публични услуги за бизнеса и намаляване на корупцията в държавната администрация. То може да бъде разгледано и чрез показателя: цифрови обществени услуги (стълб 4. от DESI)³². Целта е да се определи функционалността на т.нар. „електронно правителство“, което е свързано с ускоряването на публичните услуги за бизнеса и намаляването на корупцията в държавната администрация. Независимо от общото подобряване на представянето на България според ИСС са необходими последователни и систематични усилия за подобряване на достъпа на качествени дигитални услуги.
- 6.3. **Върховенството на закона** е друг индикатор, който може да представи ефективността на държавното управление и условията за правене на бизнес. Този индикатор представя степента, до която държавата успява да наложи доверие в членовете на обществото и бизнеса в качеството и прилагането на законодателството. Той включва: необходимостта от принудително изпълнение на договорите, ефективността на защита на правата на собственост, ефективността на работата на полицията, прокуратурата и съдилищата, както и вероятността от престъпност и насилие в обществото (т.е. ефективността на превенцията). Този показател влияе пряко върху качеството на бизнес средата и стимулирането на инвестиции. Изследването на Световната банка оценява държавите в границите от -2,5 точки до +2,5 точки, като България през 2021 г. е единствената държава в ЕС-27, която има отрицателна стойност по този показател (-0,068). Аналогична е ситуацията и през 2022 г. (-0,107)³³.
- 6.4. **Ефективността на правителството** е индикатор, който представя възприетията сред бизнеса и инвеститорите за качеството на публичните услуги, степента на независимост на държавните служители от политически натиск, качеството на формулиране и изпълнение на политиката и надеждността на ангажимента на правителството за такива политики. Изследването на Световната банка оценява държавите в границите от -2,5 точки до +2,5 точки, като България през 2021 г. е една от двете държави в ЕС-27, която има отрицателна стойност по този показател (-0,173) Аналогична е ситуацията през 2022 г. (-0,271)³⁴. Това означава, че има необходимост от реална реформа на държавната администрация.

³¹ IMD WORLD DIGITAL COMPETITIVENESS RANKING 2024. <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking/>

³² <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-country-reports>

³³ World Bank (2022). Worldwide Governance Indicators – Score of Rule Law. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>

³⁴ World Bank (2022). Worldwide Governance Indicators – Score of Government Effectiveness. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>

6.5. **Качеството на регулациите** също представя ефективността на бизнес средата. Този показател представя възприетията на бизнеса, инвеститорите и гражданите за възможността на правителството да формулира и прилага стабилни политики и разпоредби, които позволяват и насърчават развитието на частния сектор. Изследването на Световната банка оценява държавите в границите от –2,5 точки до +2,5 точки, като България през 2021 г. има една от най-ниските стойности (+0,434) в ЕС-27 и е много далече от средното европейско ниво. През 2022 г. България изостава още повече и става държавата с най-ниска стойност по показателя (+0,321) в ЕС-27.³⁵

/п/

Зорница Русинова

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

³⁵ World Bank (2022). Worldwide Governance Indicators – Score of Regulatory Quality. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>